

Yayın Tanıtımı: Süheyla YÜKSEL, *Türk Edebiyatında Yunan Antikitesi 1860-1908*, Asitan Kitap, Ankara, 2012 (2. Baskı), 286 s.

İlk baskısı 2010 yılında Asitan Yayıncılık tarafından yapılan *Türk Edebiyatında Yunan Antikitesi*'nin ikinci basımı 2012 yılında yine aynı yayınevi tarafından yapılmıştır. Kitabın ikinci baskısında okuyuculara ve bilhassa araştırmacılara büyük kullanım kolaylığı sağlayan dizin eklenmiş, birinci baskıdan sonra tespit edilen kitaplar ile antikite ve mitolojinin kullanımına dair yeni örnekler ilave edilmiştir.

Türk Edebiyatında Yunan Antikitesi'ni kaleme almaktaki amacını “Türk edebiyatını daha iyi tanımak ve anlamak” olarak belirten Süheyla Yüksel, Yunan antikite ve mitolojisini bu amaç için sadece bir vasıta olarak görmektedir. Yani amaç Yunan antikite ve mitolojisi ile daha sonraki medeniyetlere olan etkisini araştırmak değil sadece belirli bir dönemdeki Türk edebiyatına yansıyan taraflarını incelemektir. Eserin araştırma alanının 1860-1908 dönemi ile sınırlandırılması dikkate değer bir noktadır. Batılılaşma hareketlerinin başlangıcını neredeyse iki yüz yıl geriye götürmek mümkün olsa da 1839 Tanzimat Fermanı ile resmîyet kazanan bu hareketin edebiyat sahasında görülen ilk ürünlerinin ortaya çıkması 1860'lı yılları bulmuştur. 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanı ile hem siyasî hem de sosyal olarak birçok gelişmeye gebe kalan Türk toplumunda edebiyat alanında da yeni cereyanlar meydana gelmiştir. Bu bakımdan çalışmanın kapsam ve sınırlarının belirlenmesinde belirtilen dönemin seçilmesi etkili bir yöntem olarak göze çarpmaktadır.

Batılılaşmanın 1860-1908 dönemi eski ile yeninin bir arada olduğu bir süreçtir. Bu süreçte Türk edebiyatının etkilendiği kaynak Fransız edebiyatı olsa da geri planda ve her aşamada karşımıza çıkan kadim Yunan ve Latin kültürü olmuştur. Çünkü Batının beslendiği ana kaynak

TÜRK LÜK BİLİMİ ARAŞTIRMALARI
JOURNAL OF TURKOLOGY RESEARCH
47. SAYI / VOLUME
2020-BAHAR / SPRING

Sorumlu Yazar
Corresponding Author

Öğr. Gör.
Nimet ALPASLAN

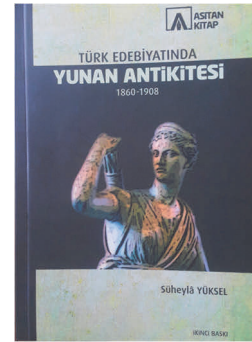
Niğde Ömer Halisdemir Üni.
Yabancı Diller Yüksek Okulu
Mütercim-Tercümanlık Böl.

nimet.alpaslan@hotmail.com

ORCID: 0000-0003-3689-9030

Atf
Citation

ALPASLAN, Nimet (2020), “Yayın Tanıtımı: Türk Edebiyatında Yunan Antikitesi 1860-1908”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (47) 189-195.

YAYIN TANITIMI
BOOK REVIEW

bunlardır. Bu yüzden Osmanlının batılılaşmasında antikite etkisi her aşamada az ya da çok görülmektedir. Yüksel, eserini “Yunan Antikitesine ve Mitolojisine Dair Tercüme Telif Eserler”, “Yunan Antikitesine ve Mitolojisinin Edebî Eserlere Yansıması” ve “Yunan Antikitesine Dair Çalışma Yapanlar” olmak üzere üç ana bölümden oluşturmuştur.

“Giriş” bölümünde, edebiyatın batılılaşma sürecini ana hatları ile ele alırken 1860-1908 arası şiirde eski mazmunların yerini Batılı bir düşünce ve tahayyül sistemine (imaj) bırakmaya başladığını ancak Yunan mitolojisine dair unsurların kullanımında çok temkinli davranıldığına dikkat çekilmektedir. Çünkü buradaki çok tanrılı yapı, dönemin kabullerine ters düşmektedir. Eserde eski Yunan kültürü, “eski Yunan felsefesi” “eski Yunan edebiyatı” ve “Yunan mitolojisi” olarak üç bölümde incelenmiştir. Hıristiyanlığın doğuşu ve yaygınlaşması ile Orta Çağ’da etkisi azalan atik Yunan felsefesinin Türk edebiyatına yansıması Sokrates, Platon ve Aristo’dan hareketle olmuştur. Eski Yunan edebiyatı kısmında ise Türk edebiyatında bu alanda yapılan çeşitli tasnif çalışmalarına yer verilmiş ve Homeros’un ön plana çıktığı özellikle belirtilmiştir. Tasniflerin tarihi olay, zaman ve konu gibi kıstaslara göre yapıldığı belirtilip yöntem ne olursa olsun antik Yunan edebiyatındaki türlerden ve bu türlerin önemli temsilcilerinden örnekler verilmiştir. Yunan mitolojisi bölümünde ise sadece Yunan edebiyatının değil bütün Batı kültür ve edebiyatının da kaynağı olduğu vurgulanmıştır.

“Antikteye Dair Tercüme Telif Eserler” başlıklı birinci bölümde Osmanlı’da çeviri faaliyetlerinin başlangıcından kısaca bahsedilerek ilgili bölümlerden örnekler verilmiştir. Felsefe alanında, Lagofet Vasilaki Vuka’nın Lukianos’tan yaptığı *Dalkavukname (Terceme-i Letâfet-Âsar der Târif-i San’at Dalkavukân-ı Şöhret-Şiâr)*, Cricor Chumarian’ın Fenelon’dan yaptığı *Evvel Zamanda Âzamü’ş-şan Olan Filozofların İmrar Etmiş Oldukları Ömürlerinin İcmalidir*, Yanyalı K. Şükrü’nün yine Fenelon’dan çevirdiği *Meşahir-i Kudemâ-yı Felâsifenin Mücmelen Tercüme-i Halleri*, Münif Paşa’nın Fenelon, Fontenelle ve Voltaire gibi düşünürlerden derlediği *Muhaverat-ı Hikemiye*, Abdü’n-Na’fi Efendi’nin *Mutavvel* tercümesi, Es-Seyyit Mehmet Ali Fethi’nin *Tercime-i Nesâyih-i Eflatun-ı İlâhi* isimli çevirisi, Mütercim Kerim Efendi’nin *Kıssa-i Salaman ü Absal* çevirisi ve süreli yayınlarda kalan birkaç çeviri verilmiştir. Eserler ve bu eserlerin çevirileri hakkında kısa bilgiler verilip ayrıca Teodor Kasap ve Ebuzziya Tevfik’in bu alandaki çalışmaları belirtilmiştir.

Tarih alanında, künyesine ulaşılmakta epeyce zorluk çekilen bir eser olan George Rhasis’in Flavious Arrianus’tan çevirdiği *Tarih-i İskender bin Filipos* ve Ağrıbozî Melek Ahmet’in çevirdiği *Tarih-i Kudemâ-yı Yunan ve Makedonya* üzerinde durulmuştur. Bu eserin müellifi bilinmemekte ve

tercüme olup olmadığı da net değildir. O dönemde tercüme eserlerin telif olarak ya da telif eserlerin tercüme olarak sunulması hususundaki tavır ve çekincelerin antikite ve mitolojiye olumsuz yaklaşımla ilgili olarak düşünülməsi gerektiği vurgulanmıştır. Nitekim antikite ve mitoloji, Tanzimat'tan sonraki medeniyet ve zihniyet değişmesi sonucu müracaat edilen bir kaynak olmuştur, öncesinde bilinmesine rağmen eserlerde yer almamıştır. Konstantinidi'nin *Tarih-i Yunanistan-ı Kadim* çevirisinin de müellifi bilinmemekte ancak İsmail Habip Sevük “Yunan tarihine dair ilk derli toplu eser” olarak nitelendirmiştir. Heredotos'tan Mithat Paşa'nın *Historiai* ve Necip Asım'ın *Skyth* çevirileri başta olmak üzere çeviriler yapılmıştır. Yapılan bu çevirilerden ve bu eserlerin meydana gelmesi için kurulan kuruluşlardan ve verilen çabadan anlaşılacağı üzere Osmanlı aydını Batıyı taklit etmekle kalmayıp kaynağından tanımayı ve tanıtmayı amaçlamıştır ancak bu da tamamlanamamıştır.

Edebiyat alanında ise Antik Yunan sanatçıların eserlerinden yapılan çeviriler ve onlar üzerine yazılan kitaplar ile Yunan mitolojisini tanıtan ve onlardan esinlenen telif-tercüme eserler kronolojik bir sıra takip edilerek kaleme alınmıştır. İlk olarak Sadullah Paşa'nın yayımlanmamış manzum *İlyada* çevirisi (ilk 10 beyit) ve mensur kısımları üzerinde durulmuştur. Sonrasında F. Naim Fraşeri'nin *İlyada*'sı ve Selanikli Hilmi'nin *İlyas Yahut Şair-i Şehîr Omiros* isimli *İlyada* çevirisi paralel olarak kıyaslanmıştır. Çevirmenlerin dikkat ettikleri hususlar ve edindikleri çeviri yöntemleri, ak-sayan yönleri ve kaynak metinden sapmalar belirtilmiştir. Ömer Seyfettin'in de yarım kalmış bir *İlyada* çevirisi olduğu belirtilmiştir.

İkinci olarak ise Aisopos ele alınmıştır. Aisopos eserlerindeki eğitici mesaj nedeniyle Türk edebiyatında daima ilgiyle karşılanmıştır. İlk defa Ermeni harfleri ile *Ezop'un Kıssadan Hisse Almağa Mahsus Misalleri* adı ile yayımlanmıştır. Daha sonra *Kıssadan Hisse* ismi ile Ahmet Mithat Efendi'nin yayımladığı eser, Diyarbakırlı Çelebizâde Agop Lütfü tarafından da *Tercime-i Yezepoz* adıyla yayımlanmıştır. İzzetli Osman Rasih Efendi'nin *Menâkıb-ı Hayevân Berâ-yı Teşhîz-i Ezhân* isimli çevirisi en çok ilgi gören eser olmuştur ve bu eserin tertibi bakımından diğerlerinden farklı olduğu vurgulanmıştır. Ebuzziya Tevfik'in *Ezop* isimli çevirisi ise iki defa basılmıştır. Yapılan çeviriler ve içerik hakkında kısa açıklamalarda bulunan eserde Yüksel, dönemin şartlarının ve genel kabullerinin benimsenen çeviri stratejisi açısından önemli ve yaptırım gücünün yüksek olduğunu özellikle belirtmiştir.

Şiir türünde ise Anakreon'un bazı şiirleri ilk defa *Şark* mecmuasında yayımlanmıştır ve şiirdeki mitolojik isimlerin parantez içinde verilmesinin dikkat çekici olduğu belirtilmiştir. Theokritos'un “idyl” olarak adlandırılan iki pastoral şiiri *Envâr-ı Zekâ* dergisinde yayımlanmıştır ve burada tasvir

edilen balıkçı sandalının Tevfik Fikret'in şiirindeki “köhne tekne”yi çağrıştırdığı okuyucunun dikkatine sunulmuştur.

Ksenophon ise tarih, felsefe, ahlak gibi çeşitli alanlarda eserler vermiştir. *Kyrou Paideia*'sı *Hüsrevnâme* adıyla Ahmet Mithat Efendi tarafından çevrilmiştir, eğitim ile ilgili teması ise çevirmenin en çok dikkat ettiği husus olarak gösterilmiştir. Longos'un *Daphnis ve Khloe için Pastoral* isimli eseri Bağdatlı Kâmil tarafından *Daphnis ve Khloe'nin Hikâye-i Taşşuklarıdır* ismiyle çevrilmiştir. Ancak eserin künyesi de dahil bu çeviride yazarın tasarrufu ya da kaynak olarak aldığı metinden kaynaklı eksiklikler olduğu belirtilmiş ve Bilge Umar'ın *Daphnis'le Chloe* isimli çevirisi ile karşılaştırma yapılarak ele alınmıştır.

Biyografi kısmında Plutarkhos'un Yunan ve Romalı meşhurların biyografilerinin karşılaştırmalı olarak anlatıldığı *Paralel Hayatlar*'ın bir bölümünün Yusuf Bahaeddin tarafından çevrildiği belirtilmiştir.

Bölüm sonunda genel bir değerlendirmede bulunan Yüksel, Antik Yunan tarihi ve felsefesi ile ilgili eserlerin hemen hepsinin çeviri olduğunu ve bu medeniyetin Osmanlı topraklarında yaşamasının Batılılaşmanın ilk aşamasından beri bu konuda eser verilmesindeki etkisini belirtmiştir. Ancak çevirilerde yazar isimlerinin belirtilmemesi, mitolojideki bazı isim ve olayların görmezden gelinmesi ve Yunan mitolojisi yerine Roma mitolojisindeki karşılıklarının kullanılmasını bu yolda karşılaşılan bir engel olarak görmüştür. Ayrıca Batılılaşma yolunda önemli bir yapı taşı olan çevirilerin önemini vurgularken bunların belirli bir program dahilinde yapılmadığının da altını çizmiştir.

Eserin birinci bölümü her ne kadar “Antikteye Dair Tercüme Telif Eserler” ve “Mitolojiye Dair Tercüme Telif Eserler” olarak alt başlıklara ayrılrsa da antikite ve mitoloji kavramlarını birbirinden ayırmak oldukça zor olmuştur ve net bir ayırım verilememiştir. Adı geçen eserlerde de bu kavramlar birbirine geçmiştir ve çoğu zaman ikisinin de aynı anda görüldüğü olmuştur. Bu zorluğun bilincinde olan yazar “Mitolojiye Dair Tercüme Telif Eserler” bölümünde konusunu özellikle Yunan mitolojisinden alan eserleri tanıtmaya çalışmıştır. Yusuf Kâmil Paşa'nın *Tercüme-i Telemak*'ı, Faik Reşad'ın *Hikâye-i Aristonous*'u, Mehmet Nüzhet'in *Federi*'si, Mehmet Raşid'in *Herakles ve Olimpiyagos Agonos*'unda dikkati çeken husus bu çeviri eserlerin bilgilendirici ve ders verici nitelikte olmasıdır. Şemsettin Sami'nin *Esâtîr*'i Yunan mitolojisi hakkında bilgi veren ilk eserdir ve yazar mitolojinin doğuşu ve inanç sistemleri hakkında yerinde değerlendirmelerde bulunmuştur. Nâbizâde Nâzım'ın *Esâtîr*'i ise Sami'nin eserinden sonra yayımlanmasına rağmen eksik ve yetersiz olarak nitelendirilmiştir. Şemsettin Sami'nin Florian'dan çevirdiği *Glatee*'nin ve Nicolas Camilla Flammario'dan çevrilen *Urani Yahut Heyet Perisi*'nin de

isimlerindeki çağrışıma rağmen mitolojik unsurlar barındırmadığı vurgulanmıştır. Yine Yunus Nadi'nin çevirdiği *Artemis* de aynı özelliktedir. Sonuç olarak, Türk okuyucusunun mitolojik eserlerden ziyade mitolojik isimler ile ilgilendiği vurgulanmıştır.

Eserin ikinci bölümü “Yunan Antikitesinin ve Mitolojisinin Edebî Eserlere Yansıması” başlığını taşımaktadır ve bu bölüm de birinci bölümde olduğu gibi önce antikite sonra da mitoloji olarak alt başlıklara ayrılmıştır. Antikitenin edebî eserlere yansımasını önce şahıslar üzerinden gösteren yazar, bu bölümde Abdülhak Hâmid ile Herakleitos arasında benzerlik olduğunu belirtmiştir. Şinasi'nin ise *Tenasüh Hikâyesi* isimli manzumesinde Pythagoras'ı ironik bir amaçla kullandığı belirtilmiştir. Abdülhak Hâmid'in *Garam*'da Parmanides'i zikrederken, Namık Kemal'in bir şiirinde Sokrates ve İskender'e, Hamid'in ise yine Eflatun ve Sokrates'e atıfta bulunan isimler olduğu belirtilmiştir.

Divan şiirinde sıklıkla yer alan Eflatun'un (Platon), Tanzimat sonrasında da Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal, Recaizade Mahmut Ekrem, Tevfik Fikret ve Hâmid'in şiirlerinde yer aldığı belirtilmiştir. Ayrıca Ahmet Mithat Efendi'nin de “ismi ile müsemma olmayan” bir Felatun'unun olduğu vurgulanmıştır. Bunlardan başka, Aristo, Şinasi'nin bir dörtlüğünde yer alırken, Hamid'de İskender ve Aristo ile beraber birer tiyatro kişisi olarak işlenmiştir. Diogenes ise Ebuzziya Tevfik'in eserinde kendisine yer alırken Cenap Şahabettin'in *Diyojen'e* diye başlayan şiirinde bu filozofun anlatıldığı belirtilmiştir. Diogenes'in Ahmet Mithat, Namık Kemal, Şinasi ve Ziya Paşa'nın eserlerinde de muhtelif filozoflarla beraber anıldığı gösterilmiştir. İskender'in ise Ebuzziya Tevfik, Namık Kemal, Şinasi, Recaizade Mahmut Ekrem, Abdülhak Hamid gibi sanatçıların eserlerinde yer aldığına değinilmiştir.

Ayrıca Yunan mitolojisinin Türk edebiyatında ne denli etkili olduğu ya da olması gerektiği hususundaki dönemin kayda değer tartışma ve görüşlerine de bölümün sonuç kısmında yer vermiştir. Yüksel, konu ile ilgili olarak Hilmi Ziya Ülken, Ahmet Hamdi Tanpınar, Gündüz Akıncı, Ömer Faruk Akün, Orhan Okay gibi araştırmacı ve sanatçıların eserlerine sık sık atıfta bulunmuştur. Ayrıca Güler Çelgin'in eserleri de bu konuda ona önemli bir kaynak teşkil etmiştir.

“Türler ve Tipler” başlığı altında ise Türk edebiyatında yalnızca muhteva bakımından değil roman ve tiyatro gibi Avrupaî türlerin girme-siyle türler bakımından da değişikliklerin meydana geldiği belirtilmiş ve bu türlerin ilk örnekleri olan *Sergüzeşt-i Pervîz*, *Aşk-ı Memnu*, *Ferdi ve Şürekası*, *İntibah*, *Sergüzeşt*, *Mai ve Siyah*, *Zehra*, *Vatan Yahut Silistre* gibi eserler olay örgüsü ve karakterlerinin tragedyaya karakterlerine olan benzerlikleri yönünden incelenmiştir. Özellikle de Midas ve Oidipus hakkında

detaylı bilgiler verilerek adı geçen eserlerdeki karakterlerin de tahlili yapılmıştır.

“Mitolojinin Edebî Eserlere Yansıması” başlıklı bölümde ise öncelikle mit ve mitoloji kavramları hakkında kısa bilgiler verilmiş ve edebiyattaki gerekliliğine dair tartışmalardan bahsedilmiştir. Yunan mitolojisi ana hatları ile anlatıldıktan sonra Türk edebiyatında nasıl işlendiği örneklerle gösterilmiştir. Türk edebiyatında en çok Eros ve Aphrodite’in işlendiği belirtilmiştir. Eros’un Güllü Agop tarafından yazılan *Telemak Küpiden Heykelinde* isimli operada, Mehmet Celâl’in muhtelif şiirlerinde, Tevfik Fikret’in “Hâb-ı Girizân” şiirinde, Cenap Şahabettin’in muhtelif şiirlerinde değişik isimlerle yer aldığı vurgulanmıştır. Bu isimler arasında “tıfl-ı bîdâr, tıfl-ı gârâm, tıfl-ı aşk, tıfl-ı muhabbet, tıfl-ı sevda, tıfl-ı sehâr-ı muhabbet, ferîşte-i sevda”nın olduğu belirtilmiştir. Cenap Şahabettin’in her ne kadar klasiklerin taklidine karşı çıkmış olsa da antik Yunan medeniyetlerine ait unsurları kullandığı vurgulanmıştır. Şark mitolojisindeki karşılığı Zühre olan güzellik tanrıçası Aphrodite, Roma mitolojisindeki karşılığı Venüs’le edebiyatımızda kendisine sıklıkla atıfta bulunan bir isimdir. Namık Kemal, Şinasi, Ahmet Mithat, Menemenlizade Tahir, Recaizade Mahmut Ekrem, Abdülhak Hâmid, Cenap Şahabettin, Mehmet Celâl ve Mehmet Ali Ulvi gibi sanatçıların eserlerinde değişik isimleri ile Aphrodite’e telmihte buldukları ve hikâyesini değişik biçimlerde anlatıtları belirtilmiştir. Benzer şekilde, Kronos’un hikâyesi anlatıldıktan sonra Ziya Paşa ve Akif Paşa’nın şiirlerindeki tasavvurundan bahsedilmiştir. Sadullah Paşa’daki *Atlas*, Tevfik Fikret’teki *Prometheus*, Şinasi’deki *Zephyros*, Namık Kemal’deki *Kerberos*, *Medousa* ve *Olympous* telmipleri belirtilmiştir. *Zeus*’un; Abdülhak Hâmid, Ziya Paşa ve Namık Kemal’in eserlerinde kendisine yer edinirken *Athena*’nın, Ahmet Mithat’da, Demeter ve *Artemis*’in Ahmet Hâmid’te; *Hermes*’in, Şinasi ve Ahmet Mithat’in eserlerinde yer aldığı vurgulanmıştır. İlham perileri olarak yorumlanan “mausalar”ın Ziya Paşa, Abdülhak Hâmid, Tevfik Fikret ve Cenap Şahabettin gibi sanatçıların eserlerinde de yer aldığı gösterilmiştir. Ayrıca *Odysseus*, *Orora*, *Flora*, *Poseidon* ve *Pluton*’un da Türk edebiyatındaki kullanımlarına ve çağrışımlarına kısaca değinilmiştir. Bu bölümün son alt başlığını oluşturan “Arketipler” kısmında ise “arama arketipi, yeniden doğuş arketipi, baba arayışı, anne arketipi, lanetlenmiş aile ve akraba eti yemek” gibi kavramların Türk edebiyatındaki yansımaları incelenmiştir.

Eserin üçüncü ve son bölümü ise “Yunan Antikitesine Dair Çalışma Yapanlar” başlığını taşımaktadır. Yazar, eser boyunca isimleri zikredilen Diyarbakırlı Çelebizâde Agop Lütfü, Selanikli Hilmi, M. Naim Fraşeri, Ağrıbozî Melek Ahmet Bey, Yusuf Bahaddin, Osman Rasih ve Mihaleki (Çakıroğlu?) hakkında biyografik bilgiler vermiştir. Ancak Ahmet Mithat

Efendi, Ebuzziya Tevfik ve Şemsettin Sami gibi Türk edebiyatının çok bilinen isimleri hakkında biyografik bilgi vermeye lüzum görmemiştir. “Değerlendirme” ve “Sonuç” kısımlarında ise Osmanlının Batılılaşma sürecinin ve bu süreçte edebiyat alanında meydana gelen gelişmelerin özelde ise Yunan antikite ve mitolojisinin Türk edebiyatındaki yansımalarının genel bir panoraması çizilmiştir.

Sonuç olarak, Türk edebiyatı ve antik Yunan edebiyatı hakkında genel bir değerlendirme yapıp türlerdeki gelişmeler belirlenmiş ve sonrasında tespit edilebildiği kadar telif ve tercüme eserlerdeki antikiteye dair unsurlar ve bu unsurların etkileri belirtilmiş ve bu eserler tanıtılmıştır. Eserin çalışma alanını teşkil eden 1860-1908 döneminde Yunan kültürüne dair bilinenlerin sınırlı, kullanılanların büyük bir kısmının ise sansürlü olmasına rağmen büyük bir emeğin ürünü olan geniş kapsamlı bir çalışma ortaya çıkmıştır. Sayın hocamıza bu çalışmadan ötürü teşekkür ediyoruz. Çalışmanın 1908 sonrası Türk edebiyatı ile devamının gelmesi dileğimizi ifade etmek istiyoruz.